

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

ISSN: 2147-7523 E-ISSN: 2630-5631
Publisher: Sakarya Üniversitesi

Cilt. 11, Sayı. 1, 165-168, 2024
DOI: <https://doi.org/10.26513/toecd.1462467>

Kitap İncelemesi / Book Review

İran'da Değişim Siyaseti: Hatemi Döneminde Reform Mücadelesi

Ahmet Kayhan Yıldız

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara
Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye,
ahmetkayhan@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 01.04.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 28.05.2024
Yayımlanma Tarihi/Available Online:
07.06.2024

Kitap Bilgileri/Book Information

Yazar/Author: Mustafa Caner

Yayınevi/Publisher: İstanbul: SETA

Basım Yılı/Year of Publication: 2023

Sayfa Sayısı/Number of Pages: 224

Dr. Mustafa Caner'in İran'da Değişim Siyaseti: Hatemi Dönemi Reform Mücadelesi isimli kitap, esasen bir doktora tezi olarak kaleme alınmış ve sonrasında kitap haline getirilmiş bir eserdir. Bu bağlamda, eserin ele alınan konuya yaklaşımı tutarlı teorik bir dayanağa sahiptir ve belirli bir ekole dahildir. Bu çerçevede dahilinde eser, "İran reform döneminin ortaya çıkışında, yükselişinde ve düşüşünde etkili olan siyasi, sosyal ve ekonomik dinamikleri ortaya koymayı" amaçlamaktadır (11). Eserde reform hareketinin niteliği sorunsallaştırılmış ve İran'da reform hareketinin ortaya çıkış sebebi, nasıl bir gelişim gösterdiği ve neden çöktüğü soruları temel araştırma çerçevesini oluşturmaktadır. Konu edinilen aktörlerin ve dönemin çok daha tutarlı ve bütüncül incelenmesi için eserde, yedi farklı alt araştırma sorusu daha sorulmakta ve cevaplandırılmaktadır. Bu sorular genel olarak; reform hareketini daha iyi tanımlayabilmek, siyasal yapı ve reformistler arasındaki dinamiklerde etkili olan faktörleri belirleyebilmek ve reform hareketinin tarihi süreçte nasıl güç kazandığını ve kaybettiğini saptayabilmek için sorulmuştur ve hepsi metin içerisinde reel kanıtlarıyla cevaplandırılmıştır.

Eserin en temel iddiası, İran'da 1997-2005 yılları arasında görülen reform hareketinin siyasi elitler arasındaki mücadeleyi merkeze alan bir bakış açısıyla incelenebileceğidir. Yazar reform hareketini incelemek için elit teorisinden yola çıkarak İran'daki ilgili kişilerin, kurumların, grupların vb. etkenlerin siyasal süreç analizini yapmıştır. Bu anlayışla, yazar reform hareketinin bir elit hareketi olduğunu ve İran'daki dini ve popüler kurumlar arasında meydana gelen uzlaşmaz ikiliklerden dolayı ortaya çıktığını söylemektedir. Çalışma, İran'da bulunan yapının ve aktörlerin ikilemine dayanmaktadır. Yazar bu ikilemi ele alırken tek taraflı değil, çift taraflı bir yaklaşım sergilemiştir ve bu yaklaşımı karşılıklı yapı-aktör ve aktör-

Cite as (APA 7): Yıldız, A. K. (2024). Mustafa Caner, İran'da Değişim Siyaseti: Hatemi Döneminde Reform Mücadelesi, İstanbul: SETA, 2023, 224. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 165-168. <https://doi.org/10.26513/toecd.1412507>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0

yapı etkileşimine tarihten örnekler vererek kullanmıştır. Yazar bu yaklaşımla reform hareketini yapısal sorunların etkilediği elit-içi bir çatışma olarak tanımlamaktadır.

Dr. Caner, çalışmada kurumsal yapıya ve siyasi aktörlere odaklı bir yöntem izlemiştir ve herhangi bir yanlış çıkarıma mahal vermemek için siyasi aktörleri incelerken Farsça-İngilizce-Türkçe birçok birincil kaynaktan yararlanmıştır. Yazar İran içerisindeki elitleri tespit edebilmek için çalışmada Haffmann-Lange'in kurumsal ve kararsal elit yaklaşımını tercih etmiştir. Lakin yazarın da kitapta belirttiği gibi, bu yaklaşımlar ışığında yapılan analizlerde bazı zayıflıklar/ön kabuller edinilebilmekte ve çalışma çıktıları bu zayıflıklardan olumsuz etkilenmektedir. Yazar, bu olumsuz etkilenimden kurtulabilmek için metnin birçok yerinde İran'ın o dönemki siyasi durumunu ele alan haberlere ve açıklamalara yer vermiştir. Örneğin, her ne kadar model görmezden gelse de bir grubun bir konumu işgal etmiş olması, bu konumun getirisi olan gücün kullanılabilirliğini tek başına sağlamamaktadır. Bu noktada eserde Hatemi yönetiminin her ne kadar iktidar olmuş olsa da nasıl muhafazakâr elitler ve dini lider tarafından dini kanallar ve siyasi hamleler ile sınırlandırıldığına büyük yer verilmiştir. Yazar, teori dışı bu yaklaşımını günlük bulgular ve birincil tanıkların geçmişte verdiği demeçler ile kanıtlamaktadır. Bu bağlamda yazar, Hatemi yönetimini hükümet olmuş ama iktidar olamamış bir yönetim olarak tanımlamıştır.

Yazar, İran'ın reform döneminde var olan elitleri incelemek için elit dolaşımı ve elit entegrasyonu modellerine de başvurmuş ve İran'a dönük sosyopolitik incelemesini derinleştirmiştir. Yazar bu modeller aracılığıyla İran'ın o dönemki muhafazakâr ve reformist elitlerinin ortak bir entegrasyon zeminine sahip olduğunu söylemektedir. Dönemin elitleri her ne kadar güç-etki üstünlüğü edinmek için birbiriyle çarpışmış olsa da ikisi de devrim sonrası inşa edilen nizamın devamlılığını her daim savunmuş ve nizama inanmıştır. Yazar bu durumu daha da derinleştirerek, bu karşıt iki grubun varlıklarını bu nizama borçlu olduğunu belirtmiş ve aslında ideolojik bir yapılanmanın sonucunda elitler arası bir uyumun oluştuğunu belirtmiştir. Yazar bu yaklaşımını, reformist kadronun başını çeken Muhammed Hatemi'nin kritik dönemlerde değişim için gerekli görülen adımları atmaması ve destekleri vermemesiyle örneklendirmiştir.

Dr. Caner, elit teorisi altında gelişmiş bu farklı modelleri Hatemi'nin reform mücadelesi döneminin incelenmesinde bir arada kullanabilmek için iki aşamalı bir analiz gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda yazar, ilk olarak İran'ın anayasal kurumlarını ve düzenini incelemiş ve bu düzenin elitist karakterini ortaya koymayı amaçlamıştır. Analizin ilk aşamasında İran'daki kurumlar; müesses nizam/vesayet kurumları ve cumhuriyet/demokratik kurumlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve toplamda altı temel anayasal kurum (Dini Liderlik [Veli-i Fakih], Cumhurbaşkanlığı, Muhafızlar Konseyi, İslami Şura Meclisi, Uzmanlar Meclisi, Düzenin Yararını Teşhis Konseyi) incelenmiştir. Kurumların anayasal yetki ve kabiliyetlerinin incelenmesi,

İran'ın siyasi yapısı hakkında bilgi sahibi olmayan okuyucuların da dönemi ve İran'daki güç paylaşımını daha iyi kavrayabilmesi için önemli bir temel bilgi havzası görevi görmüştür. Bu aşamada yazar kurumlar arası çelişkileri açıklamak için David E. Thaler ve arkadaşlarının üç faktörlü görüşünü sunmuştur. Yazar bu görüşü geliştirerek kurumlar arasında diğerlerine kıyasla teokratik kurumların daha avantajlı olduğunun altını çizerek kurumlar arası çatışmaların denetim ve denge ilişkisinden elite içi çatışmaların bir örneği olarak ele alınabileceğini belirtmiştir.

Analizinin ikinci aşaması olarak yazar, devrim sonrası gelişen siyasi aktörlere ve bu aktörlerin arasında var olan sosyal ağa odaklanmıştır. Yazar, bu aşamada o dönemin İran'ında dışarıya kapalı informal bir ağ sisteminin var olduğuna ulaşmıştır. Bu çıkarımın bir örneği olarak, İslami İran Katılım Cephesi Partisi'nin lideri Muhammed Rıza Hatemi'nin Cumhurbaşkanı Hatemi'nin kardeşi ve Humeyni ile yakından aile bağlarına sahip olması ve Cumhurbaşkanı'nın bu durumu söylemiyle desteklemesi gösterilmiştir. Yazar, İran'da dışarıya kapalı elitler arası sosyal bir ağın varlığını kanıtlamak için altı farklı ismi aile bağlarıyla incelemiş ve bu duruma örnek olarak göstermiştir. Eserde bu örneklerin zaman zaman siyasi görüş değişimleri yaşamasına rağmen elit özelliklerini kaybetmediğinin altı çizilmiş ve İran'da aile bağlarının "iktidarı mülk edinme ve diğer gruplarla paylaşma riskine karşı araçsallaştırıldığı" belirtilmiştir. Yazar bu gibi yaygın elitist kapalı sosyal ağlardan dolayı reform hareketinin dikey mobilizasyonunu sağlayamadığını belirtmektedir.

Yazar İran'daki Hatemi döneminin okuyucular tarafından çok-boyutlu ve kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi için reform hareketinin tarihi sürecini üç ayrı bölüm dahilinde incelemiştir. Bu bağlamda söylenmelidir ki çalışma, diğer çalışmalarda görülebilen kronolojik sıg olay sıralamaları tuzağına düşmemiştir. Yazar tarihi olayları, başarılı bir şekilde birincil yerel kaynaklardan edinilen detaylarla beslenen berrak bir olay-etken-sonuç ilişkisi çerçevesiyle sunabilmiştir. Tarihi gelişim sürecinin okuyuculara verilmesi sonrası, yazar eserinin sonunda Hatemi'nin reform hareketinin başarısızlık nedenlerini net bir yaklaşımla ortaya koyabilmiştir. İran'ın o dönemki reform hareketinin başarısızlığı yazar tarafından beş temel sebeple özetlenmiştir. Bu sebepler; i) reformist elitlerin reformist toplumun taleplerini tam anlamıyla temsil etmemesi ve reformist kadronun yürüttüğü bu siyasetinin temel nedeninin geçmişte kaybettikleri siyasi gücü elde etme arzusu, ii) bazı kesimlerce Hatemi'nin fitratı olarak lanse edilen ama aslında reformist kadroların sunduğu ideolojinin tutarsızlığı ve bu kadroların var olan nizama sadakatlerinden kaynaklanan nizamın salahiyetinin öncelenmesi, iii) reformistlerin kendi arasında yaşanan kopuşlar, iv) reform hareketinin vesayet kurumları tarafından baskı altında tutulması ve v) İran siyasetinin parti siyaseti yerine hizipsel dengelerin çerçevesinde işlemesidir.

İran'da Değişim Siyaseti: Hatemi Dönemi Reform Mücadelesi, İran'da 1997-2005 yılları arasında görülen reform hareketini ele alan literatür çalışmalarının, dönemi

teorik temelden yoksun ve makro gözlemler ışığında bir diğer demokratikleşme/modernleşme süreci olarak görmesinden kaynaklanan sığığa alternatif bir yaklaşım sunmuştur. Eser, Hatemi dönemini dönemsel bir anlatıyla İran siyasi tarihi genelinde ele alan incelemelerin teorik eksikliğini gidermiş ve İran siyasi iç dinamiklerini siyasi hiziplerin yükseliş ve düşüşünü görmezden gelen çalışmaların kısıtlı tutumunu geliştirmiştir. Yaklaşımında bireyler ve gruplar arası ilişkileri net ve derinlemesine ele alması ve içerdiği sosyopolitik çıkarımlarıyla eser, İran çalışmaları alanına ilgi duyan araştırmacılar için literatüre katkıda bulunmuştur.